թիւնը ինչ գործնական հետեւանքի կը հասնի: Յոյս կայ, որ յիշեալ պարոնի յորդորանքով Շուլավէրը ամենակարճ միջոցում կարող է ունենալ բարեկարգ արական և իգական ուսումնարաններ: Ի դէպ է այստեղ յայտնել, որ Շուլավէրը առաջին անգամ արժանացաւ օրիորդ Ն. Թ-էի գալստեան, որը յառաջադէմ կերպով աւարտած լինելով իր ուսման ընթացքը Թիֆլիսի Գայեանեան դպրոցում, ունի ընդունակութիւն, ինչպէս լսվում է, մանկավարժական գործունէութեան: Ցանկալի էր որ մեր հասարակութիւնը, գոնէ այս անգամ խելքի գալով, բաւականացուցիչ պայմաններով հրաւիրէր յարգելի օրիորդին իգական ուսումնարան հիմնելու: Ապա թէ ոչ, թող իմանայ նա, որ միշտ պարտաւոր կը մնայ Աստուծոյ և մարդկութեան առաջև իր որդոց բարոյական և մտաւոր թշուառութեան համար:

* * *

ՆԱՄԱԿ ԳՈՒԲԱՅԻՑ

21 նոյեմբերի

«Մշակի» №№ 151 և 163-ի ներքին լուրերի բաժնում երեւցան մի անյայտ պարոնի Գուբայից հաղորդած հետեւեալ լուրերը: № 151-ի մէջ. —Ն. Բաղաթուրով և Հ. Աբխողոմով հանգամանակութիւն ունեն հաւաքած յօգուտ Վանի սովեալների, բայց դեռ ևս հաշիւ չեն ներկայացնում հասարակութեանը»: № 163-ում. «Ն. Բահաթրեանցը հաւաքած ունէ մօտ 100 ր. Վասպուրականի սովեալների անունով, բայց ... ասում են, պարոնը գլխաւորութիւն ունի յիշեալ գումարը նուիրել տեղական դպրոցին, որպիսի կամայականութեան դէմ պ. պ. նուիրատուները բողոքում են, և այլն»:

Ստիպված եմ ասելու, որ այս լուրերը բոլորովին հեռու են իսկութիւնից և հնարված են թերևս մի ցնորամիտ անձից, որը ցանկանալով թղթակցի պաշտօն կատարել, սկսել է ի չարն գործ դնել լրագրական հիւրասիրութիւնը և այսպիսի երևակայական լուրեր է հաղորդել, իսկ «Մշակի» խմբագրութիւնն էլ՝ ի հարկէ միամտաբար, հրատարակել է ի գիտութիւն հասարակաց:

Իմ գլխաւորութիւնս էր այսպիսի մտացածին լուրերը լռութեամբ արհամարհել և երբէք չը պատասխանել, վասն զի մեր գուբեցի նուիրատու եղբայրները գիտեն, որ իրենց նուէրը արդէն հասել է իր նպատակին «Մշակի» միջոցով: Բայց որովհետև ստացանք զանազան քաղաքներում բնակվող մեր բարեկամներից նամակներ, որոնք խնդրում էին ինձանից բացատրութիւն «Մշակի» № 151 և 163-ով հաղորդված լուրերի մասին, ուստի ներկայիս յանձն առի պատմել եղելութիւնը և խաղաղացնել օտարաքաղաքացի ընթերցող հասարակութեան ու բարեկամների խռոված մտքերը:

Վանի սովատանջ մեր եղբարց օգնելու նպատակով, քիչ առ քիչ ես Գուբայի յարգելի հասարակութիւնից հաւաքել էի ընդամենը 52 ր. 70 կոպ. և պատրաստվել էի ուղարկելու «Մշակին», բայց պ. Նիկ. Աբխողոմեանցի կրկին և կրկին խնդրանօք յանձնեցի նրան նուիրատուաց ցուցակի հետ, որպէս զի ինքն այդ փողերը՝ իր հաւաքածների հետ ուղարկէ խմբագրութեանդ, իմացնելով որ այսքան գումարն իր հանգանակածն է և այսքան՝ Նիկ. Բահաթրեանցինը: Պ. Աբխողոմեանցը ստանալով ինձանից այդ փողերը, արդարև ուղարկել է «Մշակիդ», որ և այս հրատարակվել է «Մշակի» № 130-ի մէջ պ. պ. նուիրատուաց ցուցակի հետ միասին. բայց տղայական փառասիրութեամբ կարծելով, որ այս գործը մի առանձին փառք և պատիւ կը բերէ իր անունին, բոլորում միայնակ ինքը կարողացել է գուբեցի փոքրաթիւ հայերից ժողովել Վանի սովալլուկ եղբարց օգտին 100 ր., գլացել է յիշել իմ անունը, իմ հանգանակութեամբ հաւաքած փողերի գումարը և իրան յանձնելս: Ահա այսպէս տեղիք են տուել ընթերցող հասարակութեան մտքերի խռովութեանը ոմանց միտումների հաղորդած սուտ տեղեկութիւնները:

Զարմանալի իրողութիւն: Հասարակաց իրաւանց պաշտպան հանդիսացող Գուբայի անյայտ թղթակից պարոն, հարցնում եմ ձեզանից, արդեօք մի կոպէկ ունիք նուիրած մի որ և է բարեգործական նպատակի և կամ հէնց մեր սովալլուկ եղբայրների օգտին: Եւ արդեօք չէր կարելի Գուբայում անձամբ ինձանից տեղեկանալ այդ փողերի ուր և ինչ լինելը: Եւ երբ անկարող էք որ և իցէ ճիշտ տեղեկութիւններ հաղորդելու, ինչ հարկաւորութիւն կայ այդպիսի երեւակայական ցնդաբանութիւններ մտածելու և անամօթաբար լրագիրների էջերը սրբապղծելու:

Մեծապատիւ խմբագիր, խնդրեմ երկտողս բարեհաճէք տպագրել ձեր պատուական «Մշակի» մէջ, որով և կը փարատէք անհիմն և անտեղի կասկածը, որը տեղիք է տուել ձեր պ. թղթակցի սուտ տեղեկութիւններից և պ. Նիկ. Աբխողոմեանցի անճշտութիւնից:

Այսքանս էլ աւելացնեմ, որ այս հերքումը հէնց կը վայելէր պ. Ն. Աբխողոմեանցին, որը պարտաւոր էր անձամբ հրապարակաւ խոստովանել գործի իսկութիւնը իմ պատիւս վերականգնելու համար. բայց տեսնելով որ պարոնը չէ մտածում մինչև անգամ սրա մասին, ուստի ստիպված եղայ ես գրել և ուղարկել «Մշակիդ»:

Նիկօլայ Բ. Բահաթրեան

ՆԱՄԱԿ ՍՂՆԱԽԻՑ

6 նոյեմբերի

Չը նայելով, որ այս տարվան առատ բերքը մոռացրեց մեզ անցեալ տարվան սովը, այսուամենայնիւ ժողովուրդը դեռ ևս չէ դուրս եկել ապագայ տարիների անաջողութիւնների երկիւղից և այս պատճառաւ իւրաքանչիւր գիւղացին փոխանակ վաճառելու իր ցորենը, ածել է հորերի մէջ և զգուշութեամբ պահում է նրանց: Բայց սա ինչ օգուտ կարող էր բերել մեզ, եթէ, գիցուք թէ, անաջող տարիներին էլ հանդիպէինք. չէ որ այս իրողութիւնը միայն կը գեղացնէր ունեւոր անհատի վիճակը, իսկ հասարակութիւնը և մանաւանդ նրա չքաւոր դասը դարձեալ կենթարկվէին սովի ժամկէններին: Հարկաւոր էր ուրեմն, որ սղնախեցին մտածէր ընդհանուր օգտի կէտից և հիմնէր Սղնախում, ինչպէս շրջապատող գիւղերի կենտրոնում, մի շտեմարան և նրանով ապահովացնէր իր և իր վիճակի դըրութիւնը: Բայց ինչ օգուտ թէ հայերէն լրագրի մէջ կը տպվեն հազար ու մէկ այսպիսի հասարակութեան կարիքներին վերաբերեալ կարևոր խնդիրներ, երբ 2 կամ 3 կարդացողից աւելի չէք գտնի այստեղ. «Кавказъ» ու «Դրօէբան» այստեղ յաճախ են կարդացվում, իսկ հայերէնը ամենևին:

Հայերէն խօսելու մասին էլ կասեմ, որ հայերէն թէև խօսում է սղնախեցին, բայց այն ժամանակ աւելի՝ երբ որ հարկաւորութիւն է զգում նրա մէջ, ապա թէ ոչ՝ նրա գործածական լեզուն առհասարակ վրացերէնն է: Առևտուրի ժամանակ նա ստիպված է միշտ վրացերէն լեզուին դիմելու, որովհետև ամեն օր, բացի այն՝ որ բաղաքների խանութները լիքը կը տեսնէք վրացուհիներով—առևտուրի նպատակաւ, շրջակայ գիւղերից էլ ամեն օր բերում են նրանք զանազան վաճառելի նիւթեր և այսպէս միշտ նրանց հետ ունեն գործը, թող այն, որ այստեղի հայերին էլ յաճախակի է պատահում գնալ գիւղերը վաճառականական այլ և այլ գործերով և ամիսներով մնալ այն տեղ: Ուրեմն հայերը ստիպված են վրացերէն խօսելու, բայց այս իրողութիւնը կարող էր բոլորովին խրթնացնել նրանց իրենց մայրենի լեզուից, եթէ որ գոնէ մի կողմից իրենց ապագայ սերունդը չը կրթէին նրա մէջ. բայց սրա մէջն էլ անտարբեր են սղնախեցիք: Նրանք 1860 թ. մի ծխական ուսումնարան են հիմնել ս. Կաթողիկէ եկեղեցու բակումը և շատ պատուհասներ են յարուցանում նրա դէմ, որ այսքան միջոցում ոչ մի երևելի աշակերտ չէ դուրս եկել այն տեղից և որ ուսուցիչները լաւ չեն սովորեցնում: Բայց նա չէ մտածում այն, թէ՝ մի դասատունից բաղկացած ուսումնարանը հրաշքներ չէ կարող գործել, մանաւանդ որ 2 կամ 3 տարուց աւելի դժուար թէ նրանք պահեն իրենց որդիքը այնտեղ: Նա եթէ կամենում էր իր որդոց յառաջադէմ տեսնել ուսման մէջ, պէտք է դեռ մտածէր ուսումնարանի նիւթական միջոցների ապահովութեան մասին, ապա բանար քանի մի դասատուններ, հրաւիրէր լաւ ուսուցիչներին ու այնուհետև պահանջէր յառաջադիմութիւն: Բայց այժմ, երբ որ իր ուսումնարանի նիւթական դրութեան մասին ոչինչ տեղեկութիւն չունի և ոչ էլ կամենում է տեղեկանալ և մտածել նրա բարօրութեան և ապահովութեան մասին, իր ուսումնարանի գլխին հեռուից հայրական խրատներ կարդալով ոչինչ օգուտ չէ կարող տալ, որովհետև ամեն ձեռնարկութեան մէջ հարկաւոր է գործունէութիւն և ոչ մեծաբանութիւն: Որքան ես մտաբերում եմ, Սղնախը շատ հայաբնակ քաղաքներին օրինակ եղաւ ուսումնարանի բանալու գործի մէջ, այն ինչ նըրանք բաւականին առաջ գնալով թէ բարոյապէս և թէ նիւթականապէս՝ մերը ընդհակառակն օրէցօր յետ ու յետ գնալով՝ մօտ է հասնելու «հոգւոցի» ձայնը լսելուն... Տեղւոյս ռուսաց ուսումնարանը բաւականին յաջող է տանում իր գործը և միշտ շնորհակալութիւն է ըստանում իր գլխաւորից: Հոկ. 7-ին ուսումնարանների հոգ. պ. Եանօվսկին այստեղ էր. Նորին գերազանցութիւնը քաղաքացիներից կլուբում ճաշի հրաւիրվեցաւ: Նրա այցելութիւնը այստեղ այն օգուտը ունեցաւ, որ քաղաքս նոյն ամսի 19 պարտաւորվեցաւ իւրաքանչիւր տարին 3000 րուբլի վճարել հարկի հետ միասին և հիմնել այստեղ նախ՝ օրիորդաց ուսումնարան և երկրորդ՝ արհեստական և առևտրական մասերն էլ յարակցել քաղաքային ուսումնարանի հետ:

Այսօր մեր հրապարակի վրա ալիւրի պուդը 2 ր. 40 կօպէկի է գնահատվում. այսպիսի մի տեղ, ինչպէս Սղնախ, որ շատ յարմար դրութիւն ունի իր շրջապատ գիւղերից և Ջաքաթալի կողմերից մթերքներն ընդունելու իր մէջ, այսպէս չը պէտք է լինէր, բայց ընդհակառակն երևում է, որ այս ձմեռը անցեալ տարվանից աւելի կը բարձրանայ ալիւրի գինը: Մինչև ցայժմ գոնէ փայտի կողմից դժուարութիւններ չէինք կրում, իշի բեռը կարելի էր 15—20 կ. գնել, այժմ նա էլ 60 կօպէկի է բարձրացել. սրա պատճառն էլ քաղաքացւոց անտարբերութիւնն է: Սղնախը իր արևմտեան կողմը իրեն պատկանելի մի մեծ անտառ ունի, որ մեր շրջակայ գիւղերի վրացի իշխանները իրենցն են սեպհականացրել և սրա վրա ոչ ուշադրութիւն դարձնող և ոչ հոգացող կայ այնտեղ. մէկը միւսին է նայում... և ինչպէս սղնախեցիք, նոյնպէս և գիւղերի բնակիչները զանազան իշխաններից ստացած տոմսակներով իրաւունք են ստանում այնտեղից փայտ դուրս բերելու և սա ահա, թէ ինչպէս է լինում.—պատահում է որ Գիմխորի իշխանը մէկին փողով տոմսակ է տալիս, որով նա իրաւունք է ստանում անտառից փայտ դուրս բերելու, բայց մէկ էլ կը տեսնէք, որ իշ. Վանօն և կամ Խիկօն անտառումն են պատահում և նրանք ոչ թէ չեն ընդունում իրենց ազգականի տոմսակը՝ այլ և էշն ու բոլոր ունեցածն էլ խլելով ու ծեծելով գլուխն ու քիթը ջարդված, քանի մի օր բանտարկելով սոված ու ծարաւ ճանապարհ են գըցում այնտեղից երեսուն, 40 և կամ աւելի պակաս տոմսակ ունեցողներին, և զարմանալին այս է, որ յաճախակի էլ է կրկնվում այս իրողութիւնը... Երէկ արտասուախառն ծիծաղով մի քանի խեղճ վրացիք պատմում էին, թէ ամսոյս 4-ին, մոռնելով իրենց բանտարկված տեղը նրանց բանտարկող իշխանը, և մօտ բերելով նրանցից իւրաքանչիւրին մեծ սոմսակ, հրամայել էր ամենքին մի մի անգամ նրա սարսափ պատճառող գլխին համբուրել և իրենք էլ հնազանդվել էին... Ինչ ասել սղնախեցոց սրա համար, ինչի են սպասել տալիս իրենց անգին անտառը շրջակայ գիւղերի անհամար բնակիչներին. չէ որ պրիստավն է յանձնել մեզ այն անտառը, սրանից էլ աւելի էլ ինչ ապացուցութիւն: Բայց հայի վերջին խելքն է լաւը, երևի երբ որ փայտի կարօտութիւնը կը նեղացնի նրանց և անտառն էլ սպառված կը լինի, այն ժամանակ կը զարթնեն և կը մտածեն դատարկ տեղը գոնէ պահանջել նրանցից նոր անտառ տնկելու նըպատակաւ, բայց այս կը լինի կարիկատուրա...

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 20 նոյեմ.

Թիֆլիսում պանսիոնատ ուսանողների դրութիւնը շատ անմխիթարելի է կենսական կողմից: Խօսքս ի հարկէ հարուստների որդոց վրա չէ, որոնց կեանքը ամեն այն կողմից ապահովված է այստեղ, այլ չքաւորների՝ որոնք մեծ դժուարութեամբ են շարունակում իրանց ուսումը այստեղի ուսումնարաններում, անապահով դրութեան մէջ լինելով նիւթական կողմից:

Ուսումնարանում դասերը վերջանալուն պէս, թշուառ ուսանողը, գրքերը կռնատակին, դեռ իր սենեակը չը հասած՝ շտապում է ճանապարհին մի որ և իցէ տեղ ճաշել, որովհետև խեղճը առաւօտեան միայն երկու բաժակ կծուի թէյ է խմել, մի կտոր հացով, այլ ևս ոչինչ: Մինչև ժամի 2-ը նա ուսումնարանում դաս է լսել, դաս պատասխանել և աշխատել է. նրան մնում է հարկաւոր, որ ընդունակութիւն ունենայ վաղվայ դասերը պատրաստել կամ ընթերցանելի գրքեր կարդալ գիշերվայ մինչև ժամի 12-ը (երբեմն և աւելի) այնքան մնալով, նստած լապտերի աղօտ լուսի տակ: (Բայց ընթերցողը թող այս ևս իմանայ, որ նա առանց ընթրիք անելու պիտի պառկի քնելու): Պարզ բան է, նա արժանագին տեղ պիտի ճաշի: Բայց այդպիսի տեղերը լիքն են լինում ամենաանբարոյական մարդկերանցով, որոնց հետ շատ անվայել է աշակերտին նստել և ճաշել: Բայց ինչ պիտի անի նա սոված չօ մնալու չէ, երբ ուրիշ իրեն ձեռնտու տեղ չը կայ ճաշելու: Նորա նիւթական միջոցներն էլ չեն ներում գնալ երևելի հիւրանոցներ: Գուցէ ընթերցողը խորհուրդ տայ ուսանողին ընտանիքի մէջ ապրել. բայց այդ ևս անկարելի է. Նախ որ միայն փոքր ի շատէ դրամական միջոց ունեցողին է այդ ձեռնտու, և երկրորդ, որ ուսանողի համար այնտեղ ազատ պարապելը անկարելի է. Նորան անհրաժեշտ է յարմարաւոր առանձին սենեակ, ուր նա իր ընկերներով՝ կենտրոնացած իր դասական առարկաներով կարողանայ զբաղվել, խօսել նոցա հետ և այլն:

Մինչև այժմ ոչ մի ուսումնարանի վարչութիւն չէր արգելում իր աշակերտներին, այդպիսի արժանագին տեղերում ճաշ ուտելու. որովհետև նրան քաջ յայտնի էր նոցա նիւթական անապահովութիւնը. իսկ այժմ, (չը գիտենք ինչ պատճառաւ) կլասիկական և րէալական ուսումնարանների աշակերտներին խստիւ արգելված է այդ: Այդ ուսումնարանների վարչութիւնը նրանց մատնացոյց է անում, ճաշելու համար, Եւրօպա, Լօնդօն և այլ սոցա նման նշանաւոր հիւրանոցներ, ուր բոլորովին ձեռնտու չէ չքաւոր աշակերտներին, կրկնապատիկ և եռապատիկ վճարել ճաշելու համար. այն ինչ այդպիսի չքաւոր աշակերտներով լի են այդ երկու ուսումնարանները (և մեծ մասամբ ուսումն առնող հայ աշակերտներով): Ուրեմն ինչ պիտի անեն այդ վերջինները, եթէ ոչ թողնել ուսումնարանը—զրկվել ուսումից:

Զարմանալի է, որ մինչ այսօր Թիֆլիսի լրագրութիւնը անուշադիր է թողնում այսպիսի մի կարևոր հարց, որ «կենսական հարց» կարելի է անուանել. չէ յորդորում հասարակութեան հիմնել մի հիւրանոց, ուր այստեղի ուսանողները, եթէ ոչ բնակվել, գոնէ արժան գնով կարողանային ճաշել: Ինչու միայն հարուստների որդիք պիտի ուսանեն այստեղի ուսումնարաններում. միթէ աղքատ գեղացու որդին մաս չունի լուսաւորութեան այդ տաճարներից. միթէ պիտի տգիտութեան մէջ մնայ նա, որովհետև միջոց չունի էժան ապրելու, չը պէտք է արդեօք նրան միջոց տալ:

Յարգոյ խմբագիր, յայտնելով ձեզ Թիֆլիսի պանսիոնատ ուսանողներիս այս թշուառ դրութիւնը, յոյս ունենք, որ նորա թարգման կը հանդիսանաք հասարակութեան առջև, ձեր ազգօգուտ լրագրի էջերում:

Տիգրան Նաւասարդեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պ. Եղիշէ Մեծատուրեանցը, որ իր ասելով մի մեծ գիւտ է արել բժշկութեան մէջ, խնդրում է մեզ յայտնել, որ նա իր գտած էլեքսիրը արդէն ուղարկել է Ս. Պետերբուրգ կայսերական բժշկական Ակադեմիայի քննութեանը ներկայացնելու համար, որ իրաւունք ունենայ նրան գործածելու: Այդ հրաշալի էլեքսիրը, հեղինակի խօսքերով, ծերունիներին մանկացնում է, իսկ մանուկներին ազատ է պահում ամեն տեսակ հիւանդութիւններից մինչև նրանց կեանքի վերջը: Նա մարդու կեանքը երկարացնում է ուղիղ մինչև 160 տարի: Վաճառման համար նշանակված են՝ Թիֆլիսում Սալաղօնայա փողոց պ. Յարութիւնովի տանը № 12, գինուորական գիմնազիայի հանդէպ, պ. Համազասպ Վարդանեանի մօտ, իսկ Ախալցխայում պ. Գրիգոր Ճէպէճեանի խանութում: Մենք խորհուրդ կը տայինք պ. հեղինակին մի փոքր համբերող լինել և նախ քան բժշկական Ակադեմիայի քննութեանը իր հրաշալի գիւտը վաճառքի չը հանել:

—

ԽԴԻՒՐԻՑ մեզ գրում են, Տաճկաստանի Սա

բ ի բ ի գ անունով գիւղում, որ մօտ է ռուսաց սահմանին, Կզգօ անունով մի հայի տան մէջ բնակվում էր մի քուրդ ընտանիք։ Տան տիրոջ 18 տարեկան որդին սիրահարվում է քրդի աղջկայ վրա և փախցնում է նրան, բերում մինչև Իգդիր և այնտեղ պսակվում է նրա հետ։ Քրդերը հաւաքվում են և մահ են սպառնում տղայի հօրը, եթէ նա աղջկան չի վերադարձնի։ Հայրը երկիւղից սոսկված, բերել է տալիս աղջկան և յանձնում է քրդերի ձեռքը։ Չը նայելով, որ աղջիկը խոստովանել է, թէ իր կամքով է փախել հայ տղայի հետ և սիրում է նրան, այնուամենայնիւ, քրդերը տանում են նրան մի ուրիշ գիւղ, խեղդում են, և դիակը գիշերով յետ բերելով, ձգում են նոյն հայի տան երդիկից։ Առաւօտեան քրդերը հաւաքվում են և դիակը դուրս բերելով, ամբաստանում են հային սպանութեան մէջ։ Գործը հասնում է Թիւրքաց կառավարութեանը. թէ տղան և թէ հայրը կալանաւորվում են որպէս քրէական յանցաւորներ։

—

Մեզ հաղորդում են, որ ՀԱՒԼԱԲԱՐԻ ս. Էջմիածնայ եկեղեցում, տէր Գ. քահանան, մի հարսանիքի հանդիսակատարութեան ժամանակ, ժամերով եկեղեցում սպասել տալով թէ հարս ու փեսային և թէ հանդիսականների բազմութեանը, բազարխոնայի վաճառականի նման, սակարկութիւն անելով պսակի խորհուրդը կատարելու փողի մասին։

—

ՇՈՒԼԱՎԵՐԻՑ մեզ գրում են, որ այդ գիւղի մէջ նշանակված ուսուցչութեան պաշտօնեայ պ. Ամիրխանեան շատ բարեխիղճ կերպով է կատարում իր պարտականութիւնը։

—

Մեզ հաղորդում են ՇՈՒԼԱՎԵՐԻՑ հետևեալը՝ Քանի մի ժամանակ սրանից առաջ մի վեց տարեկան աղջիկ ընկել է մի տան թօնրի մէջ և այրվել է։ Այս տեսակ դէպքեր յաճախ են պատահում մեր գիւղում։ Կանայք դուրս են գալիս տանից հարևանների հետ զրոյց անելու, իսկ երեխաներին մենակ են թողնում, երեխաները կամ կռւում են միմեանց մէջ, կամ խաղում են և ընկնում են թօնրի մէջ։

—

«Кавказъ» լրագիրը լսել է, որ Արդուինի հայ-կաթօլիկների եպիսկոպոսին, սրբազան Զաքարեանին, որ այժմ Թիֆլիս է եկած, կը յանձնվի Կովկասի և Անդրկովկասի բոլոր հայ-կաթօլիկների թեմի կառավարութիւնը, բայց հռոմէական կաթօլիկներից, որոնք երևի կը մնան դարձեալ Սարատովի կաթօլիկ եպիսկոպոսի իշխանութեանը ենթարկված։ Ռուս թերթը հաւաստացնում է, որ Զաքարեան եպիսկոպոսը վրաց ծագումից է և նրա իսկական ազգանունն է Կիկնաձէ։ Լրագիրը երևի չը գիտէ, որ ամբողջ Անդրկովկասում վրացի կաթօլիկներ չը կան, բոլորն էլ, որոնք իրանց վրացի են ասում, նրանք հայ-կաթօլիկներ են, որոնք ուրացել են իրանց ազգութիւնը։ Ցիպը, ազգանունները բոլորն էլ ցոյց են տալիս, թէ նրանք հայեր են և Անդրկովկասի բոլոր կաթօլիկ եկեղեցիներում ժամասացութիւնը, պատարագը միշտ կատարվել է և կատարվում է հայերէն լեզուով։ Միայն մի քանի տարի է, որ սկսում է մտնել մեր կաթօլիկ եկեղեցիներում վրացերէն լեզուն։ Եթէ մեր կաթօլիկները վրացիներ էին և վրացի են, ինչի բոլոր եկեղեցական արարողութիւնները, պատարագը կատարվում էին հայերէն լեզուով։ Եթէ վրացիները ընդունել են կաթօլիկութիւնը, նրանք պէտք է ընդունած լինէին այդ կրօնը ռուսաց տիրապետութիւնից առաջ, որովհետև այժմ անհնարին է անցնել ուղղափառ եկեղեցուց դէպի մի ուրիշ, որ և է եկեղեցի։ Իսկ եթէ վրացիները վրաց թագաւորների ժամանակ են ընդունել կաթօլիկութիւնը, ինչի են մտցրել միմիայն հ ա յ ո ց լեզու իրանց եկեղեցիներում և երկար ժամանակ ոչ մի խօսք վրացերէն լեզուից չէր լսվում մեր երկրի կաթօլիկ եկեղեցիների բեմից։ Պաշտօնապէս էլ կաթօլիկ եկեղեցին միշտ ճանաչված էր և անուանվում էր «հայ-կաթօլիկ եկեղեցի» և պաշտօնական թղթերում, այն օրից, երբ Ռուսաստանը տիրապետել է երկիրը, երբէք չէք պատահի վ ր ա ց ի-կ ա թ օ լ ի կ եկեղեցի բառը։ Մի քանի տարի է միայն, որ այդ ազգուրաց և գուլաճան հայ-կաթօլիկները, մի յատկութիւն, որ յատուկ է հայերին, իրանց վրացի ձևացնելով, սկսեցին մտցնել իրանց եկեղեցիներում սաղմոսներ և աւետարան վրացերէն լեզուով։ Բայց ամբողջ պատարագը դարձեալ չէ կատարվում վրացերէն լեզուով, այլ հայերէն։ Հնարաւոր բան չէ, որ վրացին հայերէն լեզուն մտցնէր իր եկեղեցու մէջ։

—

ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ մեզ գրում են։ «Լսում ենք, որ Մօսկվայի հայ հասարակութիւնը մտադիր է շուտով մի մեծ հանդիսականութիւն բանալ իր մէջ Հայաստանի ուսանողների համար։ Շատ ուրախ ենք լսելով, որ Մօսկվայի մի յայտնի հայ հարուստը չէ կամենում հետևել Ս. Պետերբուրգի մի կրէսոսի օրինակին, ուրիշներից ուզարկվող փողերը իր անունով նուիրելով Հայաստանի ուսանողներին, այլ մտադիր է ինքն նուիրել մի նշանաւոր գումար Թիւրքիայի հայ ուսանողների օգտին։»

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ մեզ գրում են։ «Լսում ենք որ այս տեղի մի հայ կրեսոս մտադիր լինելով Երզրումի և Վանի վիլայէթներում չնչին գնով առնել 82 գիւղ և այնտեղ փոխադրել ուղևորելով իր հարստահարութեան մեքենայութիւնները, սկսել է ագենտներ որոնել Էրզրումի և Վանի մէջ իր շահաւէտ ա փ ե ր ը գլուխ բերելու համար։ Այդ գիտաւորութեամբ նա արդէն սկսել է բանակցել Խրիմեանի և Օրմանեանի հետ։ Վաշխառուի ժողովրդի աչքին թող փչելու համար ընծայել է Էրզրումի եկեղեցիներից մէկին մի էժանագին զանգակ։»

—

Մեզ գրում են Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ, որ այդտեղի համալսարանի պրոֆէսոր յայտնի արևելագէտ պ. Ք. Պատկանեան, դիտաւորութիւն ունի գարնան ճանապարհորդել Ղարաբաղ, Նուխի և Վարդաշէն հնագիտական խուզարկութիւններ և փորուածներ անելու համար եկող տարվայ հնագիտական ժողովի համար, որ լինելու է Թիֆլիսում։ Հայ գիտնականը պիտի այցելէ նոյնպէս Ղարաբաղի Տաթևի վանքը նրա արձանագրութիւնները և ճարտարապետութիւնը ուսումնասիրելու համար, նոյնպէս պիտի ուսումնասիրէ ուտիական լեզուն և բոլոր հնութիւնները, որոնք պահպանվել են թէ աւերակների և թէ աւանդութիւնների ձևով Նուխու գաւառի Վարդաշէն, Նիժ, Ղարալու, Խաչմաց և Բում ուտիացիների գիւղերում։ Չենք կասկածում, որ Նուխու և Ղարաբաղի հայ երիտասարդութիւնը արժանաւոր կերպով կընդունեն իրանց պատուաւոր հիւրին, հեշտացնելով նրան իր ազգօգուտ խուզարկութիւններն անելու միջոցը։

—

Լօռու գաւառի ԳԵԱՌԳԵԱՌ գիւղի բնակիչ Զաքարիա Գեմիրխանեանից ստացանք 3 ր. յօգուտ Վանի սովեալների։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ տեղեկութիւնները։ Իրլանդական գործերը հետզհետէ վտանգաւոր ընթացք են ստանում։ Երբեմն երբեմն ամբոխը բացարձակ կռիւներ է ունենում պօլիցիայի հետ։ Բալլինի մէջ, երբ պօլիցիականները փորձեցին կալանաւորել իրլանդական կալուածական միութեան անդամներից մէկին, որ ճառախօսում էր ահագին ամբոխի առաջ, նրա լսողները յարձակվեցին պօլիցիականների վրա և նրանցից մի քանիսին վիրաւորեցին։ Պօլիցիան ստիպվեցաւ զէնք գործածել և այս դէպքում միայն կարելի եղաւ կալանաւորել ճառախօսին, որի անունը մինչև այժմ անյայտ է։

Այս անցքը մեծ նշանակութիւն ունի։ Անգլիական ընդհանուր օրէնքների համեմատ, թէ Իրլանդիայի և թէ միւս տեղերի մէջ կարելի է կալանաւորել միայն այնպիսի ճառախօսների, որոնք բացարձակ դրդում են լսողներին ապստամբվել, կամ զինաւորված ընդդիմադրութիւն ցոյց տալ իշխանութեանը։ Այս հիման վրա կարելի է ենթադրել, որ Բալլինի մէջ արտասանված ճառը այդպիսի վրդովեցուցիչ բնաւորութիւն ունէր, որովհետև անկարելի է մտածել, որ այժմեան կառավարութեան ժամանակ պօլիցիան համարձակվի խախտել օրէնքը, մարդկերանց 'ի զուր կալանաւորելով։ Եթէ այս ենթադրութիւնը ճիշդ է, ուրեմն կալուածական շարժումը Իրլանդիայի մէջ նոր ձև է ստացել։ Մինչև այժմ այդ կուսակցութեան առաջնորդները գործում էին այն ձևով, որ օրէնքը պահպանում էր նրանց անձնական ապահովութիւնը։ Ճառեր արտասանելու ժամանակ նրանք այնքան հեռու չէին գնում, որ օրէնքը նրանց հալածէր։ Այդ զգուշութիւնը մինչև այժմ կազմում էր իրլանդական վարչութեան դժուար դրութիւնը։ Կալուածական ցոյցերը մինչև այժմ անգլիական սահմանադրութեան թոյլ տուած սահմաններից չէին դուրս գալիս և այդ ցոյցերին մասնակցողները անպատիժ էին մնում։ Այս էր պատճառը, որ մի քանիսները առաջարկեցին Իրլանդիայի համար առանձին բացառական օրէնքներ հրատարակել։

Եթէ Բալլինի անցքի ժամանակ պօլիցիան չէ չափազանցացրել իր իշխանութիւնը, ուրեմն բրիտանական կառավարութեան գործը փոքր 'ի շատէ հեշտացած պէտք է լինի։ Բացարձակ ապստամբութեան դէմ կառավարութիւնը զինաւորված է սովորական օրէնքներով։ Իրլանդիայի մէջ կառավարչական զօրքերը կարող են գրաւել այն տեղերը, որտեղ փողոցային անկարգութիւններ են սպասվում և բացի զօրքերից կառավարութիւնը պօլիցիա ունի, որ Իրլանդիայի մէջ միշտ զինաւորված է լինում։ Այսպիսի ույժերով միշտ կարելի է յաղթել փողոցային ամբոխին, երբ նա կը ձգտի ազատել կալանաւորվողին։

Այսպէս թէ այնպէս անգլիացիների համար հաճելի չեն կարող լինել փողոցային կռիւները և նրանք աւելի լաւ են համարում գործադրել արդէն շատ անգամ աջողութեամբ փորձված միջոցը՝ դադարեցնել սահմանադրական ապահովութիւնը Իրլանդիայի մէջ։ Այս գործի հակառակորդները կարող են ասել, որ այդ միջոցը թէպէտ հասնում է իր նպատակին, բայց երբէք չէ դադարեցրել չարիքը, միայն ժամանակաւորապէս կանոնաւորել է գործերի ընթացքը։ Այդ միջոցը գործադրելուց յետոյ իւրաքանչիւր անգամ, երբ սահմանադրութիւնը երկրի մէջ նորից ույժ էր ստանում, իրլանդացիք աւելի անհրաւական և վրդովված էին լինում։ Մի և նոյն բանը կարող է այժմ պատահել։ Բացառական օրէնքները կարող են աւելի էլ զայրացնել իրլանդացիներին։ Հարկաւոր են բոլորովին այլ միջոցներ։ Պէտք է երկրի մէջ մտցնել կալուածական վերանորոգութիւններ և բարելաւել իրլանդացի երկրագործների վիճակը։ Երբ Գլադստոնի մինիստրութիւնը այսպէս կը վարվի, նա կարող է ասել․ «Հարկաւոր է առաջ կարգը պահպանել, իսկ յետոյ ազատութիւնը ձեռք բերել։»

Անգլիական լրագիրները հաղորդում են, որ արտաքին գործերի նախկին մինիստր մարկիզ Սալիսբիւրի Նորիչում քաղաքական մի ճառ արտասանեց։ Խօսելով անգլիական ժողովների մասին, նախկին մինիստրը հերքում էր այն կարծիքը, իբր թէ պարլամենտը միայն 'ի նկատի պէտք է առնի համայնքների ժողովի վճիռները։ Արտաքին քաղաքականութեան մասին խօսելով, նա ծաղրից ծովային ցոյցը, որ չը հասաւ իր նպատակին։ Նա ասաց, որ լօրդ Բիկօնսֆիլդի կառավարութիւնը չէ կարող պատասխանատու լինել Դուլցինիօն չերնօգօրցիներին յանձնելու առաջարկութեան վերաբերութեամբ։ «'Ի հարկէ, ասաց նա, սուլթանը այդ հարցի վերաբերութեամբ բաւական շատ պարտաւորութիւններ ունի, բայց ոչ մի պետութիւն պարտաւոր չէ զինաւորված ուժով իրագործել որ և է դաշնագրութիւն։ Այս կարծիքի ճանաչելը շատ վտանգաւոր է և եթէ կառավարութիւնները այդպիսի ընթացք բռնեն, Եւրօպայի մէջ ընդհանուր անվերջանալի պատերազմ կը ծագի։» Սալիսբիւրի հաւանում է այժմեան մինիստրութեան վճիռը չերնօգօրիական հարցը խաղաղ ճանապարհով վերջացնելու մասին։ Նա բաւական է այժմեան մինիստրութեան արտաքին քաղաքականութենից այն ժամանակից, երբ Գլադստոն Լօնդօնի լօրդ-մէրի մօտ արտասանեց իր ճառը։ Այդ ճառից երևում է, որ Գլադստոն մտադիր է հետևել Բիկօնսֆիլդի արտաքին քաղաքականութեանը։ Սալիսբիւրիի ճառի մնացած մասը նուիրված է իրլանդական գործերին։

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

Կ. Պօլսից „Polit. Corresp.“ լրագրին նոյեմբերի 16-ից գրում են հետևեալը։ Դիպլօմատները անհամբերութեամբ սպասում են այն բացառական խաղաղ միջոցների հետևանքներին, որոնցով Դերվիշ-փաշա պէտք է ալբանացիների ընդդիմադրութեան առաջն առնէ։ Հաւաստացնում են, որ Դերվիշ-փաշայի կողմից Կ. Պօլիս հաղորդած տեղեկութիւնները հանգստացնող բնաւորութիւն ունեն և նրանց համեմատ կարելի է գործի խաղաղ վախճանի վրա յոյս դնել, բայց այդ լուրերին այստեղ ոչ ոք չէ հաւատում։ Աւելի հաստատ տեղեկութիւններ ստանալու համար սուլթանը Կ. Պօլիս հրաւիրեց Ռիզա-փաշային, որ Սալօնիկի էր ուղարկված առանձին յանձնարարութեամբ։ Կ. Պօլսի մէջ գտնվում են հինգ հարուստ ալբանացիներ, որոնք մշտական ալբանական մասնաժողով են կազմում։ Ալբանացիները այդ մասնաժողովը ընդունում են իրանց կառավարութեան տեղ և դա զօրեղ է, որովհետև կարողացաւ արտաքսել տալ Պրիզրենդից թիւրք վարչութիւնը։ Այդ մասնաժողովը վճռել է արագաշարժ զօրաբաժիններ կազմել, որոնք պէտք է արտաքսեն յունական ապստամբ խումբերը, որոնք յայտնվել են Էպիրոսը և Թեսալիա։ Ասում են, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը ալբանացիներին շահելու համար մտադիր է նրանց երեք նահանգներից մի վիլայէտ կազմել։ Կ. Պօլսի մէջ լուր է տարածված, որ Յունաստանը Էպիրոսի և Թեսալիայի մէջ 115,000 զօրք ունի։ Այս թուանշանը անկասկած չափազանցեցրած է, բայց թիւրքաց զինուորական մինիստրը հաւատացած է, որ թիւրքաց զօրքերը գերազանցում են յունական զօրքերին, որոնք ծանօթ չեն պատերազմական գործի և կարգապահութեան հետ։ Այս համոզմունքը այնքան արմատացած է, որ մինիստրների խորհուրդի մէջ առաջարկութիւն եղաւ՝ չը սպասել, որ յունական կառավարութիւնը սկսի պատերազմական գործողութիւններ, այլ ուղղակի յարձակվել Յունաստանի վրա։ Այդ առաջարկութիւնը անող մինիստրը ասում էր, որ կարելի է հաւատացնել Եւրօպային, թէ յոյները յարձակվեցան թիւրքերի վրա։ Որքան էլ յոյները պնդեն հակառակը, Եւրօպան նրանց չի հաւատայ։ Այսպիսի վճիռը թէպէտ դեռ չէ կայացրած, բայց թիւրք զօրապետները շատ են ցանկանում յարձակվել յոյների վրա և ջարդել նրանց։

Թիւրք կառավարութիւնը խիստ միջոցներ է գործադրում յունական մամուլի դէմ և նորերումս մի կարգադրութեամբ արգելեց յունական լրագիրների Թիւրքիա բերելը։ Այդ հրամանի համեմատ պատժվում են յունական լրագիրների ոչ թէ միայն ծախողները, այլ և գնողները։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 Նոյեմբերի։ «Herald» լրագիրը հաղորդում է, որ գաղտնի տպարանը գտնվում է Խարկօվի և ոչ թէ Կիևի մէջ։ Նոյն գործի մասին «Голосъ» լրագրին Խարկօվից հաղորդում են, Նոյեմբերի 5-ին գիշերը Կանտօրսկայա փողոցի վրա, Սօբօլենկօի տան գտնվեցաւ գաղտնի տպարան։ Բացի մամուլից գտնվեցան „Народная Воля“ հրատարակութեան ամբողջ շարունակը սեպտեմբերի 17-ից, բաւական շատ կէսծ կնիքներ, անցագիրները, մի քանի համար „Земля и Воля“ հրատարակութենից և արգելված բրօշիւրներ։ Կալանաւորված են երկու անձինք, որոնք ընդդիմադրութիւն չը ցոյց տուին։

ՓԱՐԻԶ, 20 Նոյեմբերի։ Ֆրանսիական ազգային ժողովները կը փակվեն Նոյեմբերի 20-ին, նորից կը բացվին 1881 թուի յունվարի 11-ին։

ՍՕՖԻԱ, 20 Նոյեմբերի։ Սահմանական բուլղարացիները հրաժարվում են մասնակցել զինուորագրութեանը։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ